

Autor: Katarzyna Monika Mroczyńska
Kierunek: Językoznawstwo
Katolicki Uniwersytet Lubelski
Wydział Nauk Humanistycznych
Instytut Filologii Angielskiej

Promotor: dr hab. Maria Bloch-Trojnar

Realizations of antipassive-like structures in Polish and English **Streszczenie w języku polskim**

Przedmiotem zainteresowania niniejszej rozprawy jest antypasywizacja, jedna z licznych operacji zmieniających walencję czasownika. Konstrukcję antypasywną można zdefiniować jako konstrukcję nieprzechodnią utworzoną z konstrukcji przechodniej, gdzie w pozycji orzeczenia pozostaje ten sam element. O ile w konstrukcji przechodniej argument wyrażający pacjensa realizowany jest w sposób otwarty i występuje w pozycji dopełnienia bliższego, to w wersji antypasywnej argument ten zostaje pominięty lub realizowany jest jako dopełnienie w przypadku zależnym.

Realizacja struktur typu antypasywnego w języku polskim jest ściśle powiązana z zastosowaniem wielofunkcyjnego, polisemicznego elementu *się*. Funkcje elementu *się* wymieniane w rozlicznych pracach wydają się nie obejmować funkcji antypasywnej. Ponadto, z uwagi na to, że dopiero stosunkowo niedawno językoznawcy uznali obecność konstrukcji antypasywnych w językach mianownikowo-biernikowych, zagadnienie to nie zostało jeszcze gruntownie przeanalizowane, i wydaje się, że dane dotyczące konstrukcji antypasywnych w języku polskim są bardzo słabo znane w środowisku językoznawców zachodnioeuropejskich. Dlatego też, w niniejszej rozprawie podjęta została próba zaprezentowania różnego rodzaju konstrukcji typu antypasywnego, które można zaobserwować w języku polskim. Klasyfikacja ta została poparta licznymi przykładami zaczerpniętymi z Narodowego Korpusu Języka Polskiego.

W rozprawie przyjęto tzw. dynamiczne podejście leksykalistyczne, w którym dopuszcza się w pewnych obszarach możliwość współdziałania leksykonu i składni. Takie podejście pozwala wyjaśnić ograniczenia aspektowe w zakresie występowania niektórych konstrukcji antypasywnych.

Jeśli chodzi o język angielski, w pracy przedstawiono analizę korpusową konstrukcji z dopełnieniem domyślnym; wydaje się, że pod względem funkcjonalnym konstrukcje te są podobne to struktur antypasywnych. O ile w języku polskim operacjom walencyjnym często towarzyszy element *się*, to w języku angielskim nie występuje taki wielofunkcyjny element.

Dlatego w tym wypadku poddano dokładnej analizie przypadki pominiętych dopełnień, żeby ustalić czy można traktować je jak konstrukcje typu antypasywnego.

Składająca się z czterech rozdziałów rozprawa stanowi jakościowo-porównawcze studium występowania konstrukcji typu antypasywnego w języku polskim i odpowiadających im konstrukcji występujących w języku angielskim. Praca opiera się na obszernej analizie przykładów zaczerpniętych z Narodowego Korpusu Języka Polskiego (w przypadku danych polskich) oraz z British National Corpus (w przypadku danych angielskich).

Rozdział pierwszy rozpoczyna się od prezentacji alternatywnych podejść do analizy zagadnienia walencji czasownika, a następnie przedstawia zjawisko antypasywizacji w różnych językach. Następnie, w oparciu o dostępną literaturę zaprezentowane zostały możliwe ścieżki rozwoju formy antypasywnej w języku polskim.

W rozdziale drugim podjęto próbę wykazania, że w języku polskim, należącym do grupy języków akuzatywnych, również występują pewnego rodzaju struktury, które jak się wydaje pasują do przyjętej w pracy szerokiej definicji antypasywu. Rozdział rozpoczyna się od prezentacji licznych zastosowań polisemicznego elementu morfologicznego *się* oraz struktur, w których on występuje. W oparciu o klasyfikację zaproponowaną przez Janic (2013), polskie konstrukcje zostały pogrupowane w dwie główne kategorie: absolutywna konstrukcja antypasywna, którą można podzielić na dalsze podklasy: absolutywną konstrukcję antypasywną z czasownikami agresywnymi, absolutywną konstrukcję antypasywną z dopełnieniem domyślnym typu 1 i typu 2, oraz konstrukcja antypasywna z dopełnieniem w przypadku zależnym. Klasyfikację uzupełnia analiza korpusowa zdań zawierających konstrukcje antypasywne zaczerpniętych z Narodowego Korpusu Języka Polskiego. Potwierdziliśmy tu, że element *się* może wskazywać na brak argumentu pacjensa w pozycji dopełnienia oraz na strukturę antypasywną. W każdej z wyodrębnionych klas i podklas konstrukcji antypasywnych występuje ten sam efekt tj. zdanie przybiera formę nieprzechodnią, uwaga skupia się na czynności, a argument w pozycji dopełnienia jest marginalizowany.

Ponieważ wydają się, że związek między aspektem a występowaniem morfemu *się*, pełniącym funkcję znacznika antypasywnego, ma tu bardzo istotne znaczenie, w trzecim rozdziale rozprawy przeprowadzono również analizę wpływu afiksacji na zmienność czasownika. Wydaje się, że dystrybucja konstrukcji antypasywnych w języku polskim zależy od znaczenia leksykalnego czasownika, jak również od pewnych czynników wynikających z dyskursu, które mogą pomóc właściwie zinterpretować brakujący argument w pozycji dopełnienia.

Rozdział czwarty to kontrastywna analiza angielskich ekwiwalentów polskich konstrukcji antypasywnych. Nawiązując do Reinhart i Siloni (2005), przyjęliśmy stanowisko, że angielski jest językiem leksykalnym. Ponadto przeprowadziliśmy szereg testów, których wyniki wskazywałyby, że język polski również należy do tej grupy. Choć oba języki mają tak samo ustawiony parametr składniowo-leksykalny, to jeśli chodzi o realizację struktur argumentowych różnią się one pod względem czynników, które warunkują możliwość pominięcia dopełnienia, a samo opuszczenie dopełnienia może być w obu językach realizowane w odmienny sposób (np. z uwagi na inne systemy oznaczania przypadków).

W języku angielskim zasadniczo nie występują konstrukcje antypasywne, które odpowiadałyby definicjom, na których oparta jest niniejsza rozprawa. Dlatego też w rozdziale tym skupiamy się na konstrukcjach z dopełnieniem domyślnym, które wykazują pewne podobieństwa funkcjonalne do antypasywów. Na początku rozdziału omówione zostały możliwości syntaktycznej i leksykalnej realizacji struktury argumentowej. Przedstawiono także przegląd rodzajów dopełnień domyślnych (zerowanych), które występują w języku angielskim oraz alternatywne podejścia (leksykalne, syntaktyczne i pragmatyczne) stosowane do wyjaśnienia zjawiska występowania dopełnień domyślnych. Na końcu, poddano analizie przekształcenia angielskich czasowników odpowiadających różnym rodzajom konstrukcji antypasywnych występujących w języku polskim.

Mamy nadzieję, że ustalenia zawarte w niniejszej rozprawie pomogą spojrzeć na zagadnienie konstrukcji antypasywnych z szerszej perspektywy oraz będą potwierdzeniem, że konstrukcje antypasywne faktycznie występują w języku polskim. Ponadto, z analizy przykładów zaczerpniętych z korpusu języka angielskiego (British National Corpus) wynikałoby, że konstrukcje pełniące podobną funkcję występują również w języku angielskim, chociaż są w inny sposób realizowane. Antypasywa w języku polskim sygnalizuje zazwyczaj obecność elementu morfologicznego *się*, natomiast w języku angielskim w konstrukcjach tego typu występuje dopełnienie domyślne.

Słowa kluczowe: antypasywa, walencja czasownika, język polski, język angielski